
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 330.341.2

© Рябцева Н.В., Алсуф'єва О.О., 2013

Національна металургійна академія України, Дніпропетровськ

КОНТУРИ МЕХАНІЗМУ УЗГОДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ

Розглянуто основні елементи механізму узгодження економічних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності, уточнені їх визначення як економічних категорій, розкриті структурні особливості та моделі зазначеного механізму на макрорівні.

Ключові слова: інновація, економічні інтереси, інноваційні потреби, інноваційна діяльність, інноваційна система, механізм узгодження інтересів.

Постановка проблеми. В умовах динамізму кон'юнктури ринків, що розвиваються, та "інституційних пустот" економічного середовища, що виникають під тиском прискорення економічного розвитку, інструментарій досягнення консенсусу інтересів учасників інноваційної діяльності, повинен постійно корегуватися й адаптуватися до мінливих умов. Одним із аспектів означеної проблематики є дослідження основ виникнення та узгодження економічних інтересів у межах так званих інноваційних систем, що формуються на різних рівнях економіки.

Багаторівневий і складносистемний характер механізму узгодження економічних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності зумовлює відповідну спрямованість теоретико-методологічних дискусій учених-дослідників даної проблеми. Зазначимо, що інтереси як багатогранний соціальний феномен, виступають в якості об'єкта дослідження представників різних часів та різних наук. Так, первісні уявлення про них сформовані ще філософами-матеріалістами стародавнього світу, а теоретико-методологічне осмислення саме економічних інтересів знаходить відображення у працях учених епохи Просвітництва. Подальший розвиток методологічних аспектів досліджуваної проблематики відбувається у працях економістів і філософів різних наукових шкіл: Бентама Е., Гегеля Г., Гелбрейта Дж., Гоббса Т., Коуза Р., Локка Д., Маккіавеллі Н., Маркса К., Рікардо Д., Сміта А. Сутнісні сторони взаємодії економічних суб'єктів в рамках ринкового господарства досліджуються вченими різних країн і наукових шкіл, про що свідчать праці Б'юкенена Дж., Вальраса Л., Жида Ш., Маршалла А., Кейнса Дж., Олсона М., Самуельсона П., Фрідмана М., Хайєка Ф., Хікса . Істотний розвиток теорії інтересів

досягнуто у другій половині ХХ в. у межах інституційного напрямку, розробленого у працях Веблена Т., Коммонса Дж., Мюрдаля Г., Норта Д., Томаса Т., Шумпетера Й. У форматі різних наукових парадигм вивчення природи економічних інтересів та особливостей їх узгодження здійснюється через споживчі переваги, корисність, рівновагу на ринку, антагонізм інтересів буржуазії як власника засобів виробництва і пролетаріату, що володіє власністю лише на свою робочу силу, різноспрямованість інтересів соціальних груп, що зумовлює необхідність їх компліментарності для ефективного ринку

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Оскільки інноваційна система концентрує у собі складну взаємодію різноманітних економічних агентів та їх груп межах наявної системи інститутів, що розвиваються у процесі створення та застосування наукових знань і технологій, то дослідження контурів механізму узгодження економічних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності потребує, по-перше, сучасного уточнення змісту основних економічних категорій, що стосуються інноваційної системи, по-друге, з'ясування особливостей їх поєднання у визначенні основ і процедур узгодження економічних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності. Незважаючи на досить глибоку теоретичну та практичну розробку цих категорій, світова наука і практика знаходяться у пошуку уніфікованого теоретично обґрунтованого підходу до визначення конкретних аспектів і особливостей інтересів суб'єктів інноваційної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення сучасних підходів до узгодження інтересів суб'єктів інноваційної діяльності та категоріальний аналіз основних структурних

складових механізму узгодження економічних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. За сучасною методологією, яка базується на міжнародних стандартах, під "інновацією" розуміється кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, технологічного процесу або, наприклад, соціальної послуги. Проте у зв'язку зі змінами в стратегії науково-технічної політики на національному та міжнародному рівнях стандарти щодо даної проблематики, включаючи міжнародні, продовжують періодично уточнюватись і змінюватись.

Ми визначаємо інновацію на основі узагальнення існуючих теоретичних визначень цього терміна, аналізу його змістового наповнення з позицій поєднання, по-перше, статичного і динамічного підходів дослідження, по-друге, різновидів людської діяльності. Ми дотримуємось тієї думки, що інновація - це новий результат синергетичної взаємодії не матеріальної (а саме: креативно-пізнавальної) та матеріальної діяльності людини щодо застосування та комерціалізації сутнісної трансформації об'єктивної дійсності.

Якщо не матеріальна діяльність зумовлює розвиток ідеальних об'єктів (певних суб'єктивних форм), то матеріальна діяльність спричиняє створення нових або розвиток реальних матеріальних об'єктів (певних об'єктивних форм). Так, матеріальна діяльність як сфера реалізації здобутків не матеріальної діяльності (шляхом трансформації ідеального в матеріальне), в свою чергу, стає основою і збудником подальшої не матеріальної діяльності. Оскільки остання зумовлюється наявними сутнісними силами і можливостями людини, які розвиваються в процесі пізнання та перетворення об'єктивної дійсності (шляхом трансформації матеріального в ідеальне), то це стає основою і стимулом подальшого її розвитку. Отже, інтенсивність і ефективність інноваційної діяльності ґрунтується на діалектичній єдності і взаємній відповідності її вище зазначених складових.

Суб'єктами інноваційної діяльності стають людина, група людей (колектив), держава, суспільство в цілому, які вступають у відносини з приводу різноманітних об'єктів інноваційної діяльності, якими стають: інноваційні програми і проекти; виробниче обладнання та процеси; інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва й (або) соціальної сфери; сировинні ресурси, засоби їх видобування та переробки; товарна продукція; механізми

формування споживчого ринку і збуту товарної продукції тощо. Однак, такий перелік об'єктів інноваційної діяльності є недостатнім і обмеженим. Поза увагою дослідників залишаються, наприклад: 1) особистий чинник суспільного виробництва - працівник; 2) різновиди відносин між людьми в процесі виробництва інновації, включаючи форми поділу праці, відносини власності, зокрема інтелектуальної; 3) механізми виробництва, відбору та розподілу (перерозподілу) результатів інноваційної діяльності для отримання кінцевого результату. На нашу думку, об'єкти інноваційної діяльності можна представити як систему, що охоплює сукупність особистих і матеріально-речових факторів виробництва, виробничих відносин, а також інститутів та інституціональних утворень, що знаходяться у діалектичній взаємодії. До ознак цієї системи належать відносна самостійність кожного з означених складових елементів, синергетичний ефект їх взаємодії та взаємного впливу, а також еволюційна зміна домінування того чи іншого зі складових елементів у розвитку і системи об'єктів, і інноваційної сфери, і економічної системи в цілому. Система об'єктів інноваційної діяльності закладає основи подальшого розвитку інноваційної системи, стає чинником її інтенсифікації, впливає на її ефективність. Одночасно з тим інноваційна діяльність спричиняє подальший розвиток означеної системи, спрямовується на узгодження розбіжностей та суперечностей між її складовими.

Результатами інноваційної діяльності стають економічні блага [1, С.44.] у матеріально-предметній і/або ідеально-теоретичній формі, які втілюють синтез олюднених і/або уречевлених сутнісних сил суб'єкта інноваційної діяльності, зумовлюють науково-технічні, економічні, екологічні, соціальні, культурні та інші (основні, додаткові, опосередковані) ефекти та подальші тенденції трансформації об'єктивної дійсності. Результат інноваційної діяльності є якісною характеристикою взаємодії продуктивного (виробництва нового) та репродуктивного (відтворення раніше досягнутого результату в контексті нової проблематики). Суб'єкт завдяки інноваційній діяльності реалізує свій потенціал та задовольняє власні інноваційні потреби, приймає участь у задоволенні колективних і суспільних інноваційних потреб. Саме людина стає головним суб'єктом, об'єктом, і навіть результатом інноваційної діяльності.

Синергетична природа інноваційної діяльності обумовлена складною природою інноваційних потреб. Оскільки, по-перше, вони не є первинними, тобто в багаторівневій системі потреб виникають безпосередньо за необхідністю

розв'язання множини суперечностей між потребами та можливостями їх задоволення, по-друге, мають інтегративний характер. На нашу думку, інноваційні потреби інтегрують у собі кретивно-пізнавальні та економічні потреби. Діалектичну єдність цих видів потреб системно можна надати за допомогою моделі "подвійної спіралі", коли задоволення одного виду потреб зумовлює актуалізацію іншого виду потреб, але на більш високому рівні задоволення. Інноваційні потреби мають об'єктивну основу, але суб'єктивні за своєю формою, тобто це об'єктивно-суб'єктивна категорія. Усвідомлені інноваційні потреби трансформуються у систему інноваційних інтересів, яка діалектично поєднує кретивно-пізнавальні та економічні інтереси різноманітних суб'єктів інноваційної діяльності. Якщо інноваційні потреби мають і якісну, і кількісну сторони, то економічні інтереси мають тільки якісну визначеність. Тобто інноваційний інтерес завжди виражає відповідний рівень і динаміку задоволення потреб.

Причину та форму прояву інноваційних інтересів відбивають потреби та способи їх задоволення [2, 15-19], тобто інноваційні інтереси стають певною ланкою, що опосередковує взаємозв'язок між потребами в інноваціях і їх "виробництвом". Об'єктивний зміст інноваційних інтересів [3, 35-39] визначається тим, що вони є, з одного боку, формою прояву відповідних відносин (що є об'єктивними), з іншого - елементом у механізмі дії економічних законів. Зазначимо, що інноваційному інтересу притаманні внутрішні протиріччя, які виникають: по-перше, між усвідомленням мети діяльності і наявністю засобів її здійснення [4, 28], або що те ж саме, протиріччя між усвідомленими потребами та фактичними (реальними) здібностями економічного суб'єкта; по-друге, між складовими інноваційної діяльності. Такий складний множинний дуалізм інноваційного інтересу відображає певний стан рівноваги в системі "індивід - суспільство", а реалізація означеного інтересу являє собою процес вирішення його внутрішніх суперечностей та відновлення порушеної рівноваги, яка носить динамічний характер. Отже, інноваційні інтереси виступають рушійною (або гальмуючою) силою [5, 14; 6, 85] розвитку інноваційної діяльності.

Підхід, що реалізується в нашому дослідженні, зорієнтований на те, що інноваційні потреби та інтереси концентрують увагу суб'єкта безпосередньо на аспекті новизни. Так, якщо кретивно-пізнавальні потреби можна представити твердженням: "я хочу і можу створити нове", то економічні потреби як: "я хочу і можу отримати винагороду", інтегровані інноваційні потреби як: "я хочу і можу створити нове - я хочу отримати

винагороду". Складна мережева структура інноваційних потреб та інтересів за конкретних умов вибудовуються сталі так звані "виробничі" залежності, що поєднують елементи різної функціональної спрямованості, впливають один на одного, змінюються окремо або у сукупності та умовлюють різні сценарії поведінки суб'єктів інноваційної діяльності. Градієнт (спрямованість) [7, С.18-26] означених сценаріїв поведінки суб'єктів визначається сукупністю усвідомлених інноваційних інтересів, під впливом привласнення факторів і результатів інноваційної діяльності.

Зазначимо, що через привласнення факторів і результатів інноваційної діяльності відбувається не тільки формування, а й реалізація інноваційних (включаючи економічні) інтересів її суб'єктів, які за умов обмеженості необхідних факторів стикаються з необхідністю узгодження власних інтересів з іншими суб'єктами.

Узгодження інноваційних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності (індивідів, організацій, держави і суспільства в цілому) передбачає рух до згоди про межі, обсяги, форми вияву та їх прояву, а також про способи і гарантії їх реалізації. Механізм узгодження інноваційних інтересів пов'язаний з певними формами взаємодії економічних суб'єктів, які дозволяють виробляти такі форми трансакцій, що відповідають інтересам всіх учасників інноваційної системи.

Людина як суб'єкт (особисто, у складі колективу, суспільства) впливає на здійснення інноваційної діяльності через узгодження інноваційних інтересів, а як об'єкт - сприймає вплив інноваційного оточення, привласнює нові фактори виробництва та життєдіяльності, споживає результати інноваційної діяльності та формує нові імпульси для розвитку інноваційних потреб (особисто, у складі колективу, суспільства) на всіх рівнях економічної системи. За сучасних умов різноманітні форми організації цього процесу приймають певного виду між такими крайніми "полюсами" як стихійне (ринкове) та організоване (бюрократичне) узгодження інтересів. Ступінь узгодженості інноваційних інтересів суб'єктів впливає на ступінь їх зацікавленості в у власній або колективній (суспільній) інноваційній діяльності.

Розвиток продуктивних сил і виробничих відносин зумовлює еволюційне виділення інноваційної діяльності у специфічну окрему сферу. Інституційна інфраструктура цієї сфери вибудовується як через бюрократичне утворення різноманітних установ, так і шляхом стихійного об'єднання економічних суб'єктів у формальні та неформальні утворення, які стають природною реакцією на зміни умов господарювання. Якщо в докапіталістичних формаціях і на ранніх етапах

розвитку капіталізму інноваційна діяльність здійснюється під впливом неузгоджених стихійних дій її суб'єктів в умовах атомізованої структури виробництва, то з поширенням усупільнення виробництва, розвитком державно-монополістичних структур, зміцненням громадянської тканини суспільства, механізми взаємодії та узгодження інноваційних інтересів в межах утворених інституційних структур та елементів інфраструктури здобуває суттєвих перетворень.

У пошуках шляхів реалізації інтересів економічні суб'єкти знаходять різні способи взаємодії, що відображається в динаміці інститутів. Як відносно стійкі компоненти суспільного життя інститути виникають, на думку представників нового інституціоналізму (Д. Норт, М. Олсон, О. Вільямсон, Р. Познер, Г. Демсец, Р. Нельсон, С. Уінтер), як похідні утворення від інтересів. Тобто інститут є продуктом узгодження інтересів автономних суб'єктів, а інституціоналізація інтересів суб'єктів інноваційної діяльності забезпечує необхідну міру підпорядкування індивідуальних інтересів суспільним. Унаслідок узгодження інноваційних інтересів спостерігається таке:

- відбувається інституціоналізація складових сфери інноваційної діяльності, що забезпечує підпорядкування індивідуальних інтересів груповим та (або) суспільним (деіндивідуалізація інноваційних інтересів);
- соціальні практики стають регулярними, довготривалими, набувають ознак інституту;
- утворюється набір норм і правил, які задають контекст існування і взаємодії її суб'єктів;
- відбувається наближення функцій інститутів реальним інтересам;
- створюються організації й установи, що забезпечують стійкість функціонування сфери інноваційної діяльності

Сьогодні можна стверджувати, що здобуває прояву нова загальноекономічна закономірність розвитку, а саме - інституціоналізація сфери інноваційної діяльності, яка, з одного боку, є продуктом узгодження відповідних інтересів, а з іншого - потребує відпрацювання гнучких механізмів узгодження цих інтересів.

Становлення і розвиток інноваційних систем як інтеграційний результат інституціоналізації інноваційної діяльності відбувається у різноманітних формах. У множині взаємодій щодо узгодження інтересів економічних суб'єктів інноваційної діяльності на мікрорівні ми погоджуємось з виділенням [8, С.10-16.] таких найбільш поширених блоків, як співпраця між підприємствами з приводу купівлі-продажу; техніко-економічна співпраця; промислова та виробнича співпраця; науково-технічна співпраця,

що набувають продукують різноманітні форми узгодження інтересів: договори й утворення (відділи, організації) спільного ведення наукових досліджень і розробок, використання технічного забезпечення, обслуговування клієнтів; аутсорсинг; кластери; галузеві асоціації, що впроваджують стандарти якості; лобіювання інтересів тощо.

Множина сукупностей взаємозалежних (прямо або опосередковано) інститутів і зв'язків між ними, що інтегруються у процесі відтворення інновацій, починають впливати на еволюцію правових, економічних, організаційних і соціальних умов забезпечення і розвитку інноваційної діяльності. Відбувається формування різноманіття видів і моделей інноваційних систем різних рівнів, спрямованості, територіальної локалізації, включаючи і макрорівень економіки, де здобуває прояву національна специфіка - формується єдина інноваційна система, яка охоплює множини макроскладових (держава, ринки, економічні суб'єкти - виробники і споживачі інновацій, включаючи громадські об'єднання) механізму узгодження інноваційних інтересів її суб'єктів (рис.1), яка покликана поліпшити інноваційний потенціал, конкурентоспроможність і добробут країни.

У теоретичних концепціях серед моделей узгодження інтересів на макрорівні знаходять відображення такі, як державна, ринкова (що перероджується в олігархічну), інституційна, змішана. У розвинених країнах світу домінує інституційна модель узгодження інтересів, особливістю якої стає інституціоналізація відносин держави і бізнесу із залученням такого посередника як громадські об'єднання (союзи, асоціації підприємців тощо). Відбувається інституціоналізація посередницької діяльності з узгодження інтересів господарюючих суб'єктів (медіаторство) у формі незалежних дослідницьких центрів, служб "зв'язків із громадськістю", центрів консультування, які сприяють удосконаленню консенсусу інтересів бізнесу, держави, громадських організацій з приводу розробки, виробництва і провадження інновацій, надають їх відносинам потенціал міцності та гнучкості.

Висновки. Необхідною умовою становлення НІС стає досягнення гармонізації інноваційних цілей та інтересів ключових її учасників, удосконалення моделей і форм узгодження їх інтересів на всіх рівнях економіки. Інституціоналізація горизонтальних зв'язків економічних суб'єктів, їх стратегічних союзів, конгломератів, консорціумів, холдингів, господарських асоціацій і груп, сприятиме підвищенню організованості НІС, скоординованості та згуртованості дій її суб'єктів,

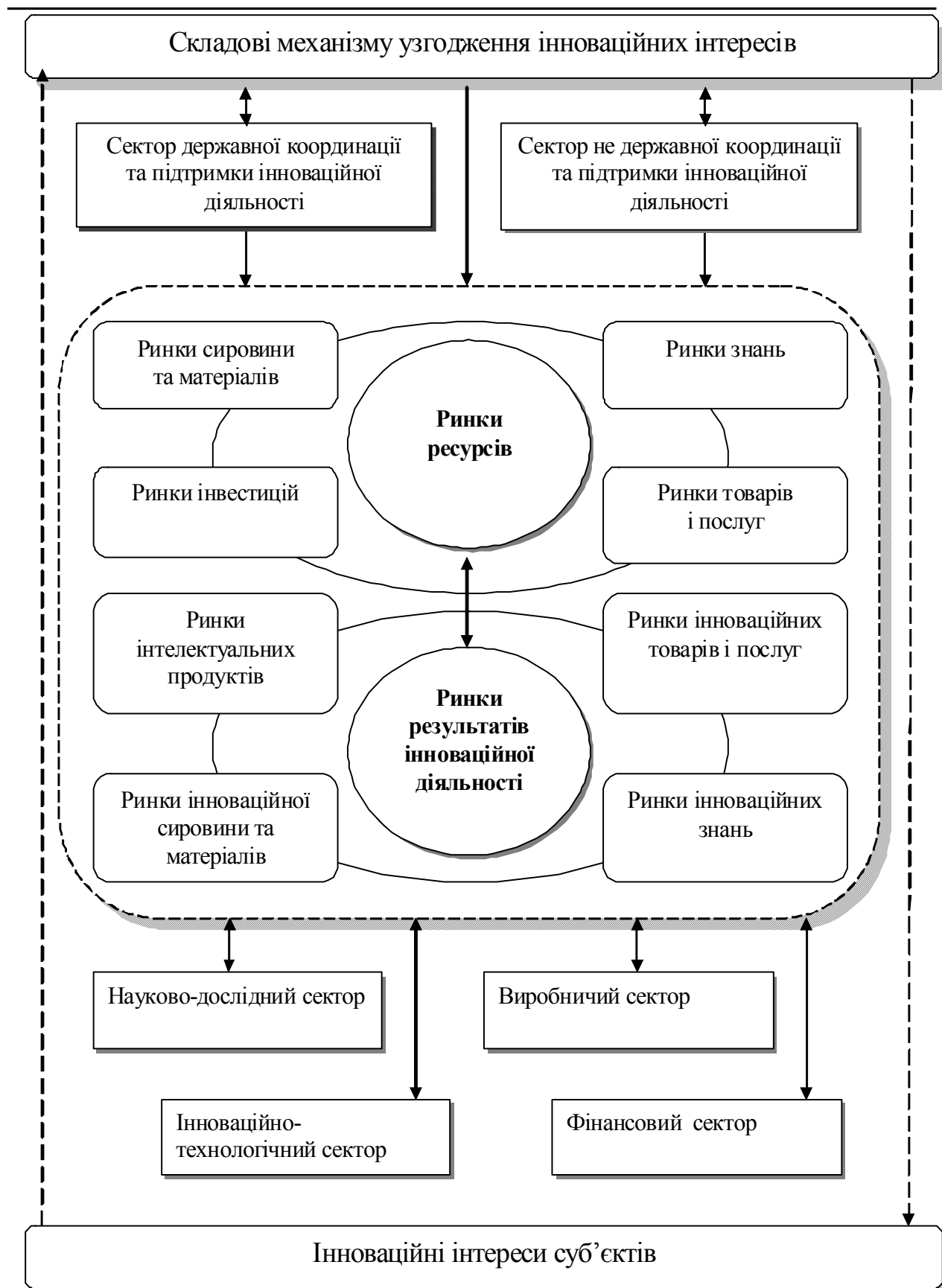

Рис.1. Схема взаємозв'язку макроскладових механізму узгодження інноваційних інтересів суб'єктів національної інноваційної системи

і, перш за все, досягненню консенсусу їх інтересів на більш якісному рівні. Важливу роль в усвідомленні інноваційних інтересів та інституціоналізації нових форм їх узгодження мають відіграти громадські організації, які спільно з державою та бізнесом мають приймати активну участь у визначення пріоритетів інноваційної політики. Означене набуває значущості сучасного імперативу сталого довгострокового розвитку і національної економіки, і її суб'єктів в умовах посилення невизначеності та турбулентності зовнішнього середовища.

Список літератури

1. Економічна теорія: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / [В.М. Тарасевич, В.В. Білоцерківець, О.О. Завгородня, Н.В. Рябцева та інші] / за ред. В.М. Тарасевича. - Київ: Центр навчальної літератури, 2006. - 784с.

2. Мамедов О.Ю. Производственное

отношение: политико-экономическая модель. Ростов на Дону: Изд-во "Феникс", 1997. - 288 с.

3. Потребности, интересы, стимулы в хозяйственном механизме // Под ред. В.Н. Котелкина, А.И. Сибирева. - Л: Изд-во ЛГУ, 1983.- 216 с.

4. Игнатовский П. Экономические интересы, их противоречия // Экономист. - 2002. №3. - С.28-39.

5. Генкин, А. Система экономических интересов и социальная гармония / А.Генкин // Вопросы экономики. - 1993. - № 6. - С.11-15.

6. Евстигнеев Р. Теоретические аспекты согласования экономических интересов // Вопросы экономики. 1988.- №2.- С.80-89.

7. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб.пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Сурмин Ю.П. - К.: МАУП, 2003. - 368 с.

8. Бутенко Н. Особливості міжфірмових взаємовідносин суб'єктів промислового ринку // Економіка. - 2011. - № 2 (109). - С.10-16.

Аннотация

Наталья Рябцева, Елена Алсуфьева

КОНТУРЫ МЕХАНИЗМА СОГЛАСОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ИНТЕРЕСОВ

Рассмотрены основные элементы механизма согласования экономических интересов субъектов инновационной деятельности, уточнены их определения как экономических категорий, раскрыты структурные особенности и модели указанного механизма на макроуровне.

Ключевые слова: инновация, экономические интересы, инновационные потребности, инновационная деятельность, инновационная система, механизм согласования интересов.

Summary

Nataliia Riabtseva, Olena Alsufieva

OUTLINES OF THE COORDINATION MECHANISM OF INNOVATIVE INTERESTS

The article considers the main elements of the mechanism of coordination of economic interests of the subjects of innovation activity, refined their definition as economic categories, revealed structural features and models of this mechanism at the macro level.

Keywords: innovation, economic interests, innovative needs, innovation, innovation system, mechanisms of coordination.